Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 8 (114106) | 1981 чылдың январь 10, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Кыштаглаашкынны организастыг эрттирип, СЭКП-ниң XXVI съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыылыңар!

СЭКП-ниң XXVI СЪЕЗДИЗИНГЕ УТКУШТУР

ЧУРТТА БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮН

СЭКП-ниң XXVI съездизи эгелээринге чедир бисте каш неделя артканы. Ол ап чугула болуушкунга белеткенмишаан, күш-ажылчы он-он муң коллективтер съезд мурнунуң чуртта калбарган социалистиг чарыжынга бедик көргүзүглерни чедип эп турар. Будүрүлгени сайзыраңгайжыдарының, продукция кылып үндүрерин көвүдедиринiң болгаш шынарын бедидериниң курлавырларын дилеп тып, мурнакчы техниканы болгаш технологияны нептеретпишаан, мурнакчы коллективтер партияның съездизинге алдар болдурган хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип, келир үеге планнарны төлевилеп турар.

Киевтиң СЭКП-ниң XXVI съездизи аттыг автоматика институдунуң эртемденнери соок прокатты кылып үндүрерин көвүдедиринге дыка улуг курлавырны саналдаан. Прокат станнарын башкарарының автоматтыг системазын олар ажылдап кылган болгаш будүрүлгеге нептереткен.

Ол система прокат дилиниң кылының болгаш технологтуг өске-даа параметрлерни чазыг чок контрольдаарынга дузалаар. Киевчилерниң чаа системазы Ждановтуң Ильич аттыг металлургия заводунда ажылдап турар будүрүлге күчүлеринге продукция будүрерин дыка көвүдедиринге идиг берип турар. Будүрүлгеге башкарылганың автоматтыг системазының баштайгы эзлчээ ажылдаан чылдың дургузунда немей ийи муң тонна прокат алдынган. Съезд ажыттынар хүнге чедир институттуң коллективи башкарылганың автоматтыг системазының ийиги эзлчээнге ажылдаар башкартынар электрон-саналга машиналарлыг деригнерни ол заводче чорудуп бээрин шинтирлээн.

Приморьениң «Бор» каттыжышкынында В. Чернышевтиң эзлчээ чаа чылды талыпчы ёзу-биле эгелээн. СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин январьның баштайгы хүннеринде-ле коллектив хуусаа бетинде күүседипкен. Холушкак профессияларны шингээдип ап, ажыл-херекти чогаадыкчы көрүп тургаш, аныяк химиктер продукция кылып үндүрерин оналдага хамаарыштыр алырга будүн чартык катап көвүдеткен.

Оон-биле чергелештир чиг-эт чидирини аажок кызырарын, электроэнергия чарыгдалын дыка эвээжедирин база чедип алган. Эзлчегниң бүгү продукциязын ам шынарның дээди земдээ-биле демдеглеп турар.

Ставропольениң малчынаныың социалистиг чарыжының мурнуу одуруунда ажылагийлар аразының «Донской» комплекизинин операторуе Е. Казакова чоруп турар. Барык будүн чартык мун бызаларны ажаап, азыравышаан, ол ийи беш чыл планнарын күүседип, 2590 тонналан ажып турар инек ъдин алган. Малды ажаап, тежээринiң аназ нургулай технологиязының байдалында ынча хөй эттти 6-7 кижилиг бригада бээр. Бо чедиишкин — мал чемнерин белеткээрин болгаш хуваарын, мал кажааларын арыглаарын бүрүн механизастаанының түнелик-дир. Партияның XXVI съездизи ажыттынар хүнге чедир Е. Казакова болгаш чарыш талазы-биле оон эштери күрүнеге эът садарының кварталын онаалдазын күүседиптерин хүлээнгеи.

Кузбасстың дагжылары мунчулар бригадаларының дуржулгазын калбаа-биле нептередип тургаш, хөмүр-даш тывыжын беш чылда улам көвүдедирин төлевилээн. Хөмүр-даш үргайларын болгаш разрезтерин механизастаарын дүргедедир, оон ачызында пландан ажыр үш миллион тоннадан хөй хөмүр-дашты казып тывар — бассейниң мурнакчы бригадаларының бо чылга алган хүлээлгези ол-дур. Дагдынышкыны сайзырангайжыдарын, күш-ажылчы намдарын чаа эгелеп чоруурларга мастерлер боттарының дуржулгазын дамчыдып бээрин олар күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидер курлавырларының биргээзи кылдыр көрүп турарлар. Хонукта мун ажыт тоннадаар түүлдү тып турар эзлчегленiң ажылынга аныяк шахтёрларны киниртирерин төлевилээн. Келген чылдың баштайгы айларында шалыпчы ажылдаашкын алдынган социалистиг бедик хүлээлгелернiң боттуун чугаалап турар.

Кыштаглаашкын — шалыпчы иш

ЭҢ-НЕ ШИИТПИРЛИГ УЕ

Кыштаглаашкын ам бодунуң шиитпиргиг үезинче кирген. Оон чедиишкинниг эртери малчынарның кызымак, шудургу күш-ажылындан, оларны мал чемнери болгаш өске-даа эргежок чугула түүлдер-биле хандырарындан, чаш мал доруктурарынга дузалажыр кижилерни чорудуп бээринден бүрүн хамааржыр.

Моон адаанда бөлүк чагаалар малчынарның кышкы олут-чыдын чок ажыл-иженин дугайын чугаалап турар.

ИЙИ КОДАНДА

«Торгалыг» совхозтуң Кадый-Бажында хойжу бригадазының аныяк малчыны Александр Түлүштүң кыштаанга элээн эртежик келдивис. Александр хой кадарга-ла үр болбаан—үш-ле чыл эрткен. Ынчалзажок бо аразында безин бодунуң кежээ, кызымаа-биле, даанган ажылынга харыысалгалыы-биле мактады берген.

Онгу беш чылдың сөөлгү чылы — 1980 чылда Александр Түлүш багай эвес көрүзүглүг болган: төрүүр 100 хойга онааштыр 95 хураганы доруктурган, улуг хойларының баш санын бүрүн менди камгалап, хойдан-на 2,3 кг дүктү кыргып алган. Он бирги беш чылдың баштайгы чылында эрткен чылдыындан-даа бедик көргүзүглерни чедип алырының быжыг магадылалын аныяк хойжу баш удур-ла тургузуп эгелээн. 18 тонна сигенни, 6 тонна көк-суланы бодуу хезип белеткээш, кыштаанче сөөртүрүп алган. Кажаа-хораазының ыяк септеп, чылыглаан. Ынчангаш Александр Түлүштүң кодан хою ам хүр кыштап турар.

Хойжу биске мынча деп чугаалады:

— СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг белек-биле ужуражыр дээш, социалистиг чарышка кириишиивааи, коданда улуг хойларымны чүс хуу менди кыш ажырары, төрүттүнген хураган бүрүзүн доруктурун алыры-биле кызып ажылдап тур мен. Хойларым февральда оолдап эгелээр. Аназ бүгү чувени белеткеп алган мен. Хураган тургузар чылыг кажаам бар, курган өдек болдүгнеи. Мал чемни база четчир.

Ол-ла чорутказш, база бир коданга бардывыс. Ол болзэ ук совхозтуң Чаа-Суур салбырының хойжузу Алексей Доржу-дур. Ол хоочун малчын кижи. Малчынның кодан хою хүр кыштап турар болду.

— Эрткен чылгы көргүзүүнер кандыг болганыл, Алексей Ойдуповин?— деп, оон айтырдым.

— Ындыг-ла кончуг бедик эвес болган— деп, харыылады. — Төрүүр чүс хойга онааштыр 92 хураган, хойдан-на 2,1 кг дүк алдым. Эрткен кыш кадыг-дошкун болганын барымдаалаар болза, хоомай эвес деп болур. Ам он бирги беш чылче эгелеп кириптивис. Бо чылын партияның XXVI съездизи база болур, онзагай чылдыр. Ынчангаш төрүүр хойдан-на хураганны менди доруктурарын, баш бүрүзүнден 2,4 кг дүктү алырын бодап тур мен.

— А ону чедип алырының магадылалы кандыгыл?

— Магадылал бар: 21 тонна сигенни бодум кезип белеткеп алган мен, оон кырынга 11 тонна көк-суланы совхоз немей берди, ынчангаш чем четчир. Оон ангыда өдек-кыштаамны ыяк септеп, чылыглаан мен. Ам чүгле боттуң кежээ, кызымак ажылдаары негеттинер.

Н. ДАМДЫН.

Өвүр район.

КИЧЭЭНГЕЙНИ КҮШТЕЛДИРГЕН

«Май 1» совхозтуң директзиязы бо чылын чылгы мал ажылынче, иланғыя чылгының кыштаглаашкынынче кичээнгейни күштелдирген. Ам совхозтуң чылгы малын Арын, Эрги, Чумуртуг, Балдыргаңныг деп черлерде дөрт кезек кылдыр сайгара тургускан. Оон ангыда богбаларны, кулуннарны, күшденгелни арган малдарны база ажыл аъттарын үш кезек черде тургузу азыралда тургускан.

Азыралда турар малдар коданнарында мал чеминден сигенни, көк-суланы, суланы четчири-биле чедирген болгаш сөөртүлгени үзүктелдирбейн турар. Ынчангаш бо хүннерде бүгү коданнарда чылгы малдың байдалы экп.

Эрткен чылын чылгы мал бажы улуг хорамчалыг болган. Ол чорукту катаптавазы-биле совхоз директзиязы, партком, көдээ Совет чогуур түнелдп кылган болгаш боттуг хемчегларин алгылаан. Чылгы, иланғыя богбалар болгаш кулуннарда ажыл-херектин байдалын доктаамал хайгаарап турары-биле район Совединиң депутады, хоочун чылгычы Х. Кол, Ий көдээ Совединиң депутады С. Шактар-оол оларны бижыглаан.

Ол ышкаш совхозтуң мыйыстыг бода малын үш кезек черде кыштадып турар. Оларга бээр чем үзүктелбейн турар. Ынчангаш инектерниң күш-денгели баксыраваан.

Совхозтуң малчынары СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг белек-биле ужуражыр дээш, иниттиниң малын кыштап бүрүн онча-менди ажырарын хүлээнгеп, эрес-шудургу ажылдап турар.

Д. АЙЫР-САНАА.

Тожу район.

ЧЫМЫШТЫГ ИШ

Бистиң «Чодураа» совхозтуң хойжулары иниттиниң малын кыштап хүр, менди ажырар дээш бо хүннерде кызымак ажылдап турарлар. Ам олардa чымыштыг ажылдың —хой оолдаашкынының үези эгелээн. Ол харысалгалыг кампанияны чедиишкинниг эртирериңе хойжуларга сакманчылар улуг дузаны чедирип турар.

1976 чылда Чыргаландың ортумак школазының 10-гу класын дооскаш, төрээн совхозумга ажылдап артар деп шиитпирлеп алган мен. Мээн адам-ием малчын улус. Ынчангаш мээн күш-ажылым баштайгы базымым оларның кадарчы ажылынга дузалажырындан эгелээн. Ачамның хой кадарарынга дузалажыылап ажылдап турган, чаш хураганнар азырап доруктурар сакманчы болуп чоорту мергежий берген мен. Баштай дыка берге турган. Хураганнарны канчаар эмзирерин, ажаарын, чемгерерин авам мээн айтып берген.

Хойжуларга сакманчылар эки дузалажыр болза, төрүттүнген хураган бүрүзүн бүрүн менди ап болур деп бодаар мен. Ону барымдаалаар, бо чылын база сакманчылай бердим. Төрүттүнген хураган бүрүзүн хойжунуң менди алырынга дузалажырын бодумнуң комсомолчу хүлээлгем деп санап турар мен. Бо чылын 180-ден эвээш эвес хураганны ажаап доруктурарын хүлээнген мен. Ынчангаш бистиң совхозтуң № 1 хойжу бригадазында сакманчы Нүрзет Шалыкмаевич чарышкы кыйгырдым.

И. МИНДИЛ,
сакманчы.

Тес-Хем район.

ЧАЗАГЛЫГ ЧАА ОРУКТА

Ак-Довуракты үш дугаар орук тудуг участогу Кызыл-Мажалык — Тээли аразының чазаглыг оруун ам ийи чыл улаштыр тудуп турар. Чаа оруктуң чартыы ажыглалга кирген.

Партия Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугунуң эдилекчизи бо коллектив он бирги беш чылдың баштайгы хүннерни бедик будүрүлгечи көргүзүглер-биле эгелээн.

Орук тудуг участогунуң ажылчыннары СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур бедиткен социалистиг хүлээлгелерлиг ажылдап турар. Оон түнелиниде 2 аал ишти чурттаар 2 чуртталга бажыңын, Кызыл-Мажалык — Тээли аразының оруун ажыглалга киирип, асфальт-бетонныг заводунуң коллериг-херекселдерин эптеп салырын дооскан.

Он бирги беш чыл—чээрби алдыгы партийжи съездиниң чылы оон-даа күжениишкинниг ажылдаарын негеп турар. 1981 чылда эрткен чылдыыбиле деңнээргe 275 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын хөйну кылыры көрдүүп турар. Коя ажылдар-биле чергелештир индустриалдыг баазанын тудуу база калбарар. 3 дугаар орук тудуг участогу чаа үнген он бирги беш чылдың төнчүзүнде боду тускай ажылчын сууржуштыг апаар. Анда 50 орунныг уруглар сады, ажылчыннар столовазы ажылдай бээр.

Коллективтиң кол өзээн дуржулгалыг ажылчыннар, будүрүлгенiң мурнакчылары тургузуп турар. Оларга бульдозеристер бригадирлери Б. Насонов, бызанчы — бетонщиктер бригадирлери Д. Хомушку, Г. Кузнецов, чолзачылар В. Мишустин, С. Ооржак, автогрейдер машинизи В. Могильный болгаш өскелер-даа хамааржыр.

— Партияның планнары — чонның планнары. Ынчангаш он бирги беш чылда партияның төлевилээн сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш бистиң коллектив улам күжениишкинниг ажылдаар—деп, орук-тудуг участогунуң начальныги Л. Б. Ростиславский чугаалап турар.

Шынап-ла, он бирги беш чылда оруктуларның хоорайжыгажы оон-даа чараш өзүп сайгыраар, чазаглыг чаа орук улам шөйлүп, улус ажылагыйынга бодунуң ажыын бере бээр.

Д. САЛЧАК.

НАЙЫРАЛЧЫ АЯН-ЧОРУК ДУГАЙЫНДА ФИЛЬМ

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң 1980 чылдың декабрь 8—11 хүннеринде Индия Республикага албанның найыралчы аян-чорудун кылып чорааны советиндий найыралды улам ынай быжыглаарының оруунга төгүлүг уе-чада болган. Бугунинти тайбыны хандырары дээш демиселге чугула салыышкынны киирген ол бодуушкунга «Индия-биле чаа ужуражыышкын» дээр теледокументалдыг фильмни тураскаткан. Төп телевидениеге оны чаа көргускен.

Леонид Ильич Брежневти Индияның улузунун кедергей эвилен, чүректиң ханызындан хүлээп алганының дугайын, премьер-министр Индира Гандя-биле, еске-даа индий удурукчулар-биле оон чугаалажыышкыннарының болгаш беседаларының дугайын кинокадрлар чугаалап турар. Индияның парламентарийлериниң мурнунга Совет күрүне бастынының чүве чугаалап тургаиын, совет-индий найырал митингизин, ий чурттуң улустарының чаагай чоруу дээш, Азияга болгаш бүгү делегейге тайбының база айыыл чок чоруктуң эрге-ажыктары дээш совет-индий харылзааларны хөгжүдүрүнге чаа делгем аргаларны ажыткан кады кылган документилерге ат салыышкынарын фильмде көргускен.

Индияның политиктиг болгаш хөй-нияттичи көскү ажылдакчыларынан, эртемденнериден, ажылчыннарындан, ураа чүүл ажылдакчыларындан интервыю фильмде киргеи, олар Л. И. Брежневтиң аян-чоруунуң түнелдеринге, языбүрү социал тургузуглуг күрүнелериниң тайбын кожа-хелбээ догуннаашкыныының принципгеринiң практиктиг боттанышкынының үдегер-чижээ болу берген совет-индий харылзааларга бедик үнелээшкинни берип турарлар.

Фильмнiң авторлары — тележурналистер В. Белобородько В. Дунаев, Ю. Солтон олар.

(СЭТА-ның корр.).

АНТАРКТИДАДА

«Мирный» деп эн баштайгы совет эртем станциязының кыдында бистиң Төөгээн чүртүвүстүн түгүн 1956 чылда кодуурген. Антарктиданың экспедицияларынга 15 муң ажыг совет эртемденнер болгаш специалистер барып чораан.

Совет Антарктида экспедициязының 25 чылынга турасказаткан байыолыг хурал Москвада Эртемденнер баажыңында январь 8-те болган ССРОниң Эртемнер академиязының президентизи академик А. П. Александров, Арктика болгаш Антарктида институдунуң директору, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент кежигүнү А. Ф. Трешников, Гидрометкүрекомитеттиң даргазының орлалакчызы география эртемнериниң доктору Е. И. Толстиков болгаш өскелер-даа байырлыг хуралга чүве чугаалаан болгаш доштуг чернии өөренирингe кирген улуг сарышкынының дугайында демделээн. Совет экспедициялариың ажылының түнелиниде «Антарктиданың атласы» деп делегейде эң баштайгы ийи томну парлаан. Космос херелдеринiң, ноносфераның, сонгу үүк херелденнишкиннериниң дугайында үнелиг медээлер эртемге немежин киргеи. Хүнде өскерлиишкиннерби-ле холбашкан чаа болуушкуинарны тодаргайлаан. Антарктиданың доштарындан планетаның баштайгы эң-не бодуун дириг организмнери тынылган.

Доштуг черде амгы үеде чеди совет станциялар ажылдап турар. Алдыгы дипти комплекстиг шинчилээр ажылдарны совет эртемденнер үргүлчүлеп турар. Оларның ажылдары черде болгаш космоста хереселдериниң дузазы-биле чорудар улуг шинчилелдерниң кезии болуп турар.

ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРИ АЖЫТТЫНГАН

ХЕРСОН. (СЭТА). Чаа дээди өөредилге черинiң — Херсонның индустрия институдунуң студентилер билеттериниң дөрт муң беш чүс ажыг оолдар, кыстар алган.

Чаа өөредилге черинге киргеи диыяктарның шилип алганы яизы-бүрү тускай эртемнер Херсон районунуң индустриязының өзүлдезин болгаш техниктиг чаартылгазын тодаргай хереченлеп турар. Машина тудуунуң технологиязының, пөстаавы үлетпүрүнүң автоматизазының, телемеханиказының, машиналарының болгаш аппараттарының, химия-технологтуг чорудулгаларны автоматчыдар болгаш механизастаарының талазы-биле инженерлерни, чонның хереглеп бараанарын будүрерин организастаар талазы-биле специалистерни чаа дээди өөредилге черинге белеткээр. Херсонның пөс-таавы комбинады, комбайн заводу болгаш Новокаховскияның электри машиналарының тудуунуң заводу институттуң даянып будүрүлгелери болуп турар.

ӨЗҮЛДЕНИҢ ЧАДАЗЫ

ГОРЛОВКА. (ДОНЕЦ ОБЛАСТЬ). Горловканың «Стирол» каттыжышкыны минералдыг чемнигдилгелерни бүдүрер талазы-биле эң улуг будүрүлге черi болуп турар. Азот кислотазын будүрер талазы-биле цехти ында чоокта чаа ажыглалга киирген. Оон ыында будүрүкчү күчүзү — 240 муң тонна продукция.

Съезд мурнунуң социалистиг чарыжыны тудугжулар калбартып, ол чугула тудугну хуусаазындан дөрт ай бурунгаар ажыглалга киирер дээн бедиткен хүлээлгезин чедиишкинниг күүседеннер. Дериишкиннерин моөңү-биле чыл эштээринiң болгаш узун хоолайларны ажыглаарының дешилгелиг методтарын ол будүрүлге черiн тударынга калбаа-биле ажыглаан.

Ю. ЮРИС,
СЭТА-ның корр.

Күш-ажылчы алдарның тугу

Бөгүн «Шын» солунга «Хөдын» совхозтуң мурнакчы хойжузу Байкара Домур-оолович Орбаанын ажылажинге тураскаатгынып ковдуртунген.

Байкара Домур-оолович Орбаанын коданында төрүүр 464 баш хой бар. Массалыг оолдаашкыны ол коданга бир дугаарында эгелээн. СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг ужуражыр дээш, төрүүр 100 хойга онааштыр 100 хураганны менди алырын хойжу хүлээнген. Б. Д. Орбаа ам соглээн сөзүнге ээ болуп, төрээн 300 хойнуң чаш хураганнарын бүрүн менди доруктуруп турар. Коданында мал чеми четчир, чаш хураганнарны ажаарынга сакманчылар база дузалажып турар. Хой бүрүзүнден хураганны бүрүн менди камгалап алырынга хойжу бүзүрелдиг.

Хойжулар! Мурнакчыларның үлегерин эдеринер, хой бүрүзүнден хураган алыр дээш демисежинер! Хойнуң баш санын өстүрери чүгле оон хамааржыр.

КУРЛАВЫРЛАРНЫ АЖЫГЛААШ

«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының № 6 көжүп чоруур механизастаттынган колонназының коллективи партияның XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Төлевилелин чугаалажып көргеш, изин-биле чүүлдүзүнген. Он бирги беш чылда планның онаалдаларның күүселдезин хандырарын чедип алыр дээш коллектив чамдык хемчегларни ап, боттарының арга-курлавырларын санап көргеш, социалистиг хүлээлгелерни алган.

№ 6 КМК-ның социалистиг хүлээлгелериниң чамдык пунктуларын көргүзерге мындыг.

1981 чылдың тудуг-монтаж ажылдарының планын декабрь 28-те күүседир.

Ажыглалга киирер объектилерниң 80 хуузун «экиден» куду эвес демдектерге хүлээдир.

Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн планнаттынган деннелден 0,1 хуу бедидер.

Күш-ажылды организастаарын экижидип, камналга чурумун күштелдиргенинден цементтиниң 3 тоннаны, дилиг материалдарын 5 кубометрни, кывар-чаар материалдарның чарыгдал фондузуундан 3 хуузун камнап алыр.

Механизазия херекселдерни, чаа техниканы шиңгээдип, машина-техниканы ажыглаарын экижиктенiнден чер ажылдарының 85 хуузун, чүдүрер-дүжүрер ажылдарының 70 хуузун техника күжү-биле кылырын чедип алыр.

25 чаа ажылчынны мергежилге өөредир, 20 кижиниң разрядын бедидер, 5 кижиниң Кызылда өөредилге пунктузунче чорудар.

Кол сорулга—алдынган социалистиг хүлээлгениң күүселдезин чедип алыры. Ынчангаш планныг онаалдаларны, социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче бригада, ажылчын бүрүзүнүң бүгү коллективтиң күжүн мөөнээри чугула.

КМК-ның тудугжуларының мурнунда 1981 чылда салдынган сорулгалар эвээш эвес. Бо чылын олар 700 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүрери планда көрдүнген, анаа немей планнан ажыр 23 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылырын социалистиг хүлээлгезинде олар айыткан.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында № 6 КМК-ның тудугжуларының ажыглалга киирер ужурлуг объектилери эвээш эвес. **«Ак-Чыраа» совхозта 50 орунныг уруглар садын, 120 олуттуг клубту доозуп дужаары планда көрдүнген.** Оон ангыда чуртталга шөлүнүң тудуу база эвээш эвес плинаттынган. «Ак-Чыраага» 6 чуртталга бажының, «Коммунизмче орук» совхозка 2 бажынны, «Кызыл тукка» 3 бажыңны совхозтарның ажыл-ишчилеринге хүлээдирлер. Оон ангыда боттарының ажылчынарынга 2 чуртталга бажыңын болгаш 20 автомашина кирер КМК-ның гаражын олар ажыглалга киирерлер.

КМК-ның ажылында четпестер болгаш чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар амдаа хөй. Оиги беш чылда тудуг-монтаж ажылдарының планыг онаалдазын олар 500 муң рубльге чедир күүсетпээн.

Бо чылын КМК-да ажылды экижидип болурунуң аргалары бар. Автокран болган оон-даа өске чаа техниканы олар алыр. Улуг энергия келгени-биле пилорамалардың күчүзүн долузу-биле ажыглап, ажылды ийи эзлчег-биле организастап болур.

Четпестерни ажыл-агыйжы ёзу-биле анализтевишаан, он бирги беш чылда чедиишкинниг ажылдаарынче бүгү күштү моөнээри негеттинип турар.

Н. ООРЖАК.

ДОКТААМАЛ ЧЫРЫЫР

Онгу беш чылда бистиң республиканың районнарының дыка хөй совхозтарының төптери, чурттакчылыг черлери болгаш малчынарның турлаглары улуг энергияны алгапнар: Ильичиниң лампочкалары, телевизорларның ак-көк экраннары муң-муң квартираларда, малчынарның бажынарында хып эгелээп.

Улуг энергия ырак-узак Өвүр районда база четкен. Бо бүгү талазы-биле «Кодээ электри тудугнуң» тудуг-монтаж эргелелиниң электриктери болгаш специалистериниң ачы-хавыязы улуг. Эргелелдиң бригадалары 1981 чылда шиитизи-биле совхозтарже 300 ажыг км бедик вольтулуг электри шугумун шөйгеннер. Ынчангаш чыл дургузунда олар 1 миллион 168 муң рубльдиг тудуг-монтаж ажылдарын күүсеткеш, беш чыл планын чедиишкиниг боттандырган. Беш чылда олар барык будун-чартык муң километр бедик болгаш 658 километр куду вольтулуг электри дамчыдылга шугумун дужаганнар В. П. Балгазиниин, Н. С. Краснобаевтиң болгаш өскелериниң-даа бригадалары республиканың чурттакчылыг черлерин электрижидеринге тергиин эки ажылдааннар. Ам каш-ла хонгаш, Өвүр районнуң төвү—Хандагайтыда подстанцияны дамчыштыр Ильичиниң лампочкалары өвүржүлерниң бажынарынга доктаамал чырып эгелээр.

Бистиң корр.

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» совхозта дузалакчы хойжу Севил Тагаевна Донгакка ам сагыш салыр чүүлдер-де хөй. Коданда хой бо хүннерде массалыг оолдап эгелээн. Төрүттүнген бүгү хураганнарны бүрүн камналап алыр херек. Коданның көл кадарчызы С. Калчан-оол хой оолдаашкынынга бүгү-ле чүүлдерни белеткен алган. Ам 80 ажыг чаш хураганнар алдынган. А коданда шуптуг төрүүр хой 350 ажыг. Ынчангаш хойжуларның ажылы чиик эвес.

Эрткен чылын коданның эзлери төрүүр 100 хойга онаштыр 92 хураганны доруктурган. Бо чылын төрүттүнген хураган бүрүзүн менди алырын шиитпирдээн. Ынчыг болдунар арга-даа бар. Чем четчир, хойлар семис-шыырак, совхоз сакманчыларны база берген.

Хойжунуң кадайы, дузалакчы кадарчы С. Т. Донгак Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң депутады. Ындыг болганда ол өске малчыннарга үлегер көргүзер ужурлуг. Севил Тагаевнаның ажылдап турары шынап-ла үлегерлиг.

ЧУРУКТА: дузалакчы хойжу С. Т. ДОНГАК.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Национально-краеведческий отдел

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: үе болгаш ажылдың стили

КҮҮСЕЛДЕ ХЫНАЛДАЗЫНЫҢ ДЭЭШТИИ ДЭЭШ

Районда парткомнар, эге организациялар боттарының мурнуунда чугула айтырыгларны шинтпирлеп тура күүселдениң контролюн болгаш хыналдазын сайзыраңгайжыдарынче улуг кичээнгей салып, оны партийжи ажылдың эң чугула кезээ кылдыр көрүп турар. Бо ажылды доктаамал, дээштиг чорударының аргалары оскен. Бистe удуртукчу ажылда эки белеткелдиг, политика талазы-биле бышкан кадрлар ажылдап турар, коммунистерниң идей-политиктиг каналышкыны күштелген, оларның хүрээлеңи улам өскен. Партийжи күштерин шын таарыштыр тургузар болгаш партия эге организациязының структуразын сайзыраңгайжыдар талазы-биле ажылдар чоруттунган.

Партия райкому бодунуң ажылының стилин болгаш методун сайзыраңгайжыткышаан, контрольдуң бүгү денгелдерин шын холбаштырып чорударын кичээнгейниң төвүнге тургускан, партийжи амыдыралдың вормаларын болгаш партийжи удуртулганың ленинчи принциптерин, партияның база күрүенин сагыпкы-чурумун сагыпкыны, партияның болгаш чазактың шинтпирлериниң күүселдезин организастаарын доктаамал кичээнгейге ап турар.

Партияның область база район конференцияларынга болган шүгүмчүлелдерни болгаш саналдарны райкомнуң кылдыстери бүгү талалыг аналиэтеп, чорудар хемчегларниң планын ажылдап кылган. Оон күүселдезин райком шыңгыы контрольдап, четпестерни чайладыр талазы-биле чорудун турар хемчеглер дугайында информацияларны ой-ойде пленумнарга, бюро хуралдарынга дыңнап турар.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга партийжи удуртулга, партийжи организастыг болгаш идеологтуг ажыл талазы-биле шүгүмчүлелдер райкомнуң адрезинге болгулаан. Ылангыя эге организацияларның отчеттарын райкомнуң бюрозунга эвээш дыңнап, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге ВЛКСМ комитеттериниң ролюн бедидериниң дээштиг хемчегларин албайн турарының, школаларда өөредилгениң кудэ деңнелдинин дугайында шүгүмчүлелдер турган. Ол ышкаш район күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктулары садар талазы-биле беш чыл планындан хожудап, шээр малдың баш саны 1975 чылга деңнээрге кудулааның, механизатор кадрларын чедиштейн турарының дугайында шүгүмчүлелдер бар.

СЭКП райкому ол четпестерден чогуур түннелдерни үндүрүп, чер-черде байдалды өөренип көргеш, сөөлгү ийи чылда чамдык хемчегларни ап чоруткан. Парторганизацияларның, совет болгаш ажылагый органнарының удуртукчуларының, хөй-нийти организацияларының ажылының дугайында отчеттарын бюроларга дыңнап турар. Хүлээп алган шинтпирлер күүселдезин, шүгүмчүлелдиг саналдарның күүселдезинин дугайын партия хуралдарынга информастап турар. Партия организацияларының шинтпирлер күүселдезин контрольдаарынга болгаш хынаарынга калбак активти хаара тудуп, үстүнден контрольду чер-черге чорудар контроль-биле шын холбаштырарын оралдажып, статистиканың анализин, информацияларны, ажылчы чоннарның чагааларын болгаш билдириишкиннерни ажылгап келген.

Сөөлгү каш чылдарда хүлээп алган шинтпирлер күүселдезин контрольдаары-биле 50 ажыг айтырыгларның күүселдезин хынаан. Чижээ, «Дөн-Терезин», «Барлык» совхозтарда парткомнарның отчеттарын дыңнаан. Ол ышкаш районда суггаттыг черлерни чөп ажылаар талазы-биле райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң ажылының стилинин болгаш методунуң дугайында айтырыгны, чамдык үлетпүр, тудуг, транспорт организацияларында эге организацияларның ажылының дугайын бюрога чугаалашкан. Администрativтиг органнарда парторганизация секретары О. С. Салчактың отчёдун чугаалажып турда, эрге-хоолйу билиглерин пропагандалап турарының байдалы болгаш ону күштелдирер хемчеглер, чоннуң чүрттап турар черинiң зайы-биле база күш-ажылчы коллективтерде профилактиктиг ажыл дугайында шыңгыы чугааны кылган.

«Шекпээр» совхозтуң Суг-Кажаа фермазының коллективи 1981 чылдың баштайгы ийи айларында сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле онаалдазын съездинин ажыттынар хүнүге чедир күүселдерин хүлээнген. Өске-даа хойжу бригаалларда, фермаларда чарыш калбарып, 900 ажыг кижи немелде хүлээлгелерин алгылаан.

Күүселденiң хыналдазын сайзыраңгайжыдар талазы-биле чамдык ажылдар чоруттунган. Партия райкомунуң бюрозунга азы пленумунга доктаалды хүлээп алган соонда, хамаарышкан килдис оон күүселдезин организастаарының планын ажылдап кылыр. Доктаалда айыткан чүүлдерни эге организацияларга, коммунистерге таныштырып дыңнадыры-биле бюро кежигүннеринге, райкомнун аппарадының ажылдакчыларынга дагзып, ону боттандырар талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылырынга дузаны чедирип турар.

Пленумнарга, бюро хуралдарынга болгаш аппараттың хүн бүрүде ажылынга көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинiң айтырыгларын шинтпирлеп тура хамыктын мурнунда малга быжыг чем-суурну тургузарынче, мал ажылының продуктулуун бедидеринче, малдын баш санын өстүреринче, чаш төлдү камгалап алырын көвүдедиринче, күрүнеге садар продуктуларның шынарынче кичээнгейни салып турар. Бо болгаш өске-даа хемчеглерни боттандырганы көдээ ажыл-агыйга эки салдарны чедирип турар. 1978 чылга деңнээрге районда бода малдың, хой, ошкунун саны өскен. Онгу беш чылдың соолгу ийи чылында районнуң ажыл-ажыларында мал чеминиң базазы элээн быжыккан. Ынчангаш малдың баш санын өстүрүп, оон продуктулуун бедидер болгаш партияның ээлчеглиг съездизин төлептиг үткүүр талазы-биле эгелээшкинни кылган.

«Шекпээр» совхозтуң Суг-Кажаа ферязының коллективи 1981 чылдың баштайгы ийи айларында сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле онаалдазын съездинин ажыттынар хүнүге чедир күүселдерин хүлээнген. Өске-даа хойжу бригаалларда, фермаларда чарыш калбарып, 900 ажыг кижи немелде хүлээлгелерин алгылаан.

Күүселденiң хыналдазын сайзыраңгайжыдар талазы-биле чамдык ажылдар чоруттунган. Партия райкомунуң бюрозунга азы пленумунга доктаалды хүлээп алган соонда, хамаарышкан килдис оон күүселдезин организастаарының планын ажылдап кылыр. Доктаалда айыткан чүүлдерни эге организацияларга, коммунистерге таныштырып дыңнадыры-биле бюро кежигүннеринге, райкомнун аппарадының ажылдакчыларынга дагзып, ону боттандырар талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылырынга дузаны чедирип турар.

Пленумнарга, бюро хуралдарынга болгаш аппараттың хүн бүрүде ажылынга көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинiң айтырыгларын шинтпирлеп тура хамыктын мурнунда малга быжыг чем-суурну тургузарынче, мал ажылының продуктулуун бедидеринче, малдын баш санын өстүреринче, чаш төлдү камгалап алырын көвүдедиринче, күрүнеге садар продуктуларның шынарынче кичээнгейни салып турар. Бо болгаш өске-даа хемчеглерни боттандырганы көдээ ажыл-агыйга эки салдарны чедирип турар. 1978 чылга деңнээрге районда бода малдың, хой, ошкунун саны өскен. Онгу беш чылдың соолгу ийи чылында районнуң ажыл-ажыларында мал чеминиң базазы элээн быжыккан. Ынчангаш малдың баш санын өстүрүп, оон продуктулуун бедидер болгаш партияның ээлчеглиг съездизин төлептиг үткүүр талазы-биле эгелээшкинни кылган.

«Шекпээр» совхозтуң Суг-Кажаа ферязының коллективи 1981 чылдың баштайгы ийи айларында сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле онаалдазын съездинин ажыттынар хүнүге чедир күүселдерин хүлээнген. Өске-даа хойжу бригаалларда, фермаларда чарыш калбарып, 900 ажыг кижи немелде хүлээлгелерин алгылаан.

Күүселденiң хыналдазын сайзыраңгайжыдар талазы-биле чамдык ажылдар чоруттунган. Партия райкомунуң бюрозунга азы пленумунга доктаалды хүлээп алган соонда, хамаарышкан килдис оон күүселдезин организастаарының планын ажылдап кылыр. Доктаалда айыткан чүүлдерни эге организацияларга, коммунистерге таныштырып дыңнадыры-биле бюро кежигүннеринге, райкомнун аппарадының ажылдакчыларынга дагзып, ону боттандырар талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылырынга дузаны чедирип турар.

Пленумнарга, бюро хуралдарынга болгаш аппараттың хүн бүрүде ажылынга көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинiң айтырыгларын шинтпирлеп тура хамыктын мурнунда малга быжыг чем-суурну тургузарынче, мал ажылының продуктулуун бедидеринче, малдын баш санын өстүреринче, чаш төлдү камгалап алырын көвүдедиринче, күрүнеге садар продуктуларның шынарынче кичээнгейни салып турар. Бо болгаш өске-даа хемчеглерни боттандырганы көдээ ажыл-агыйга эки салдарны чедирип турар. 1978 чылга деңнээрге районда бода малдың, хой, ошкунун саны өскен. Онгу беш чылдың соолгу ийи чылында районнуң ажыл-ажыларында мал чеминиң базазы элээн быжыккан. Ынчангаш малдың баш санын өстүрүп, оон продуктулуун бедидер болгаш партияның ээлчеглиг съездизин төлептиг үткүүр талазы-биле эгелээшкинни кылган.

Оон биле кады үстүкү органнарның-даа база боттарының-даа шинтпирлерин күүседир, шүгүмчүлелдиг саналдарны боттандырар талазы-биле ажылда шынгыы четпестерниң барын чугаалаза чогуур. Ылангыя социалистиг хөөйлуудүрүмүү быжыглаар, чон ортузунга хөөйлу-дүрүм кижизидилгезин күштелдирер талазы-биле ажылда четпестерге хамаарышкан шүгүмчүлелдер ам-даа чедир күүсеттинмейн турар. Ынчангаш кижилер-биле ажылдың дээштиг аргаларын база хевирлевин ажыглаары, районга хөй-нийтиниң корум-чүрүмүн улам быжыглаары дээш шудургу ажылды чорудары бир чүүлга сорулга болгур.

Экономиканың болгаш социал хөгжүлдезиниң айтырыгларын шинтпирлээринге чамдык партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээзин амдаа чогуур деңнелге четпейн турар. Хүлээп алган шинтпирлериниң күүселдези дээш калдардан дегелдени партия райкому, оон бюрозу кошкак тургузуп келген. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинат, эът комбинады, үлетпүр будуруулге комбинады, «Тыва даг-дугу тудуг» эргелелиниң тудуг организацияларының № 741 КМК ышкаш коллективтер планнып онаалдаларын күүсетпейн, бар аргаларны доду ажыглавайн турар.

1980 чылда район күрүнеге эът, дук саларының планын күүсетпээн. Малдың нинти санында төрүүр малдарның ботденизин эвээш. Бистe чер ажылының культураазы ам-даа чавыс. Черни мелиорастаарының аргаларын доду ажыглавайн турар. Оон түннелинде районнуң ажыл-агыйлары чыл бүрүде көдээ ажыл-агый культураларының чавыс дүжүдүн ап келген. Көдээ ажыл-агый продукциязының бот-үнези улуг. Өске-даа четпестер бар.

Бо хүннерде СЭКП райкому партия организацияларының, күш-ажылчы коллективтерниң күжениишкинин чаа чыллың баштайгы хүннеринден эгелеп бүгү күштү он бирги беш чылдың баштайгызының планныг онаалдаларын чедишкинниг күүседиринче, СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг утку-үрүнче мобилизастап турар. Ол улуг сорулгаларның дугайын районнуң XXVI партконференциязынга партийжи ажыл-ишчи ёзу-биле чугаалашкаш, моон соңгаарты сорулгаларны тодаратkан.

Үлетпүр будуруулгезин улам ынай хөгжүдерин хандырары, оон ажыктыын бедидери, будуруулгелериин төлевилел күчүлерин дүрген шинтпээдин алыры, фонд эгидилгезин кавудедири чугула сорулга болур. Капитал тудугну улам ынай хөгжүдери, ажыгдалга кирер объектилерни ой-шаанда дужаарын хандыраары, тудугларны кылырының хүүсазаын кызырары болгаш оон шыларын экижидери, доозулбаан тудугларын санын эвээжедири бир кол сорулга болур. Ол ышкаш транспоттуң, харылзаанын, садыг болгаш амыдырал хандырылга будуруулгелериниң ажылын экижидер.

Районнуң партия организацияларының шинтпирлер күүселдезинин контролюн болгаш хынаадазын күштелдирер талазы-биле ажылы база оларның организакчы болгаш идей-кижизидилгиг ажылы ажылчы чоннарның политиктиг мелерелин, оларның политиктиг база күш-ажылчы идепкейин кодуреринге, нинтинии ончузунге хумагалыг чорукту күштелдиреринге идигни бээр үжүрлүг.

Ш. КУУЛАР,
СЭКП Барын-Хемчик райкомунуң бирги секретары.

ЛЕКТОРЛАР КИРИШКЕН

Ажылчы чоннарның политиктиг кижизидилгезинге бир кол чүүл болза кижилер-биле сырый харылзаа болур. Ол дээрге идеология ажылдакчызының амыдырал-биле харылзаазын улам быжыглаар, кижилерниң бодалдарын, сонуургалдарын, хереглелдерин дораан билип алырынга дузалаар дээрзин Леонид Ильич Брежнев «Катап тургузуушкун» деп номунда айыткан болгай. Ынчангаш республиканың «Билиг» нинтилелиниң эге организацияларының лекторлары ажыл-чорудулгазын ажыл-ишчилериниң хүн бүрү амыдыралы-биле сырый холбаан.

Чер-черде лекторлар партия организацияларының удуртулгазы-биле ажылдап, хөй-нийти организацияларының күжүнге даянып, сумележип, түскай план ёзугаар ажылдап турар. Марксизм-ленинизмниң чөрелдиглери-биле хамы чепсеглиниң, партияның болгаш чазактың чон мурнунга салган үлүг сорулгаларын күүседиринче ажыл-ишчилерни эвилелдеп, пропагандисчи хүлээлгелерин эң сеткилдиг күүседири лекторларының чугула сорулгазы болур дээрзин «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында айыткан.

Республиканың «Билиг» нинтилелиниң лекторлары партияның XXVI съездизинге турас-каткан, партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланышкынары» деп төлевилелиниң база партияның иштики болгаш даштыкы политиказының, В. И. Ленинниң ажыл-чорудулгазының дугайында лекцияларны чоигга номчуп турар.

Лектор кижиге кол чүүл арга-мергежил, быжыг билиг херек деп чүве билдингир. Ынчаарга лектор кадрлар-биле ажылды экижидер дээш республиканың «Билиг» нинтилели сөөлгү чылдарда чамдык чугула хемчеглерни алган. Ылангыя 1979 чылда 70 ажыг лектор эвилел үжүр-дүзалыг семинарларга киржип, боттарының билиги бедиткеннер. Эртken чылын республикадан дашкаар 27 семинар-хуралдарга бистиң лекторларывыс киришкеннер. Ол ышкаш 1979-1980 чылдарда хөй-нийтичи лекторларның аттестациязы лекторларның мергежилии бедидерииге чугула черни ээлээп. Республикага делегей байдалының дугайында лекция номчуур лекторларның семинарлары болгулаан. Шак мындыг семинар-хуралдар бодунун ажыктыг талазын көргүзүп, лекторларның билиин, мергежилин бедидерииге идиглиг болган. Оон чижээн эртken чылдың төнчүзүиде Кызыл-Мажалык суурга Чөөн-Хемчик, Өвүр, Барын-Хемчик, Бай-Тайга, Монгун-Тайга районнарның болгаш Ак-Довурак хоорайның лекторларының зона ажы-биле болган семинар-хуралындан көрүп болур. Аиаа «Билиг» нинтилелиниң эге организацияларының 100 ажыг даргалары, лекторлар киришкен.

Семинар-хуралдың киржикчилериинге улус депутаттарының Барын-Хемчик райкүүскомунуң даргазының оралак-чызы С. П. Ильенков районда «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын канчаар күүседип турарын, аиаа лекторларның киржилгезин, ажыл-агыйжы чедиишкиннерни делгерengей чугаалап берген. Оон соонда республиканың «Билиг» нинтилел организациязының башкаар черинiң даргазының бирги оралакчызы С. И. Шуклинiң «СЭКП-ниң XXVI съездизинге белеткел талазы-биле «Билиг» нинтилелиниң эге организацияларының сорулгадары, «Билиг» нинтилел организациязының башкаар черинiң даргазының бирги оралакчызы Ю. Ф. Коноваловтуң кем-херек үүлгедиилерииге, корум-чүрүм үрээкшиниериинге болгаш арагалаар чорукка удур демиселге эге организацияларын ролюнун дугайында шеткелдерни дыңнакчылар сонуургаан. Ол ышкаш РСФСР-ниң «Билиг» нинтилелиниң кежигүнү, төөгү эртемериниң кандидады М. Н. Кунъшыковтуң делегей байдалының дугайында лекциязы солуы болган.

Ийиги хүнде семинар-хуралдың киржикчилери арга-дуржулга солушкан. Аиаа Ак-Довуракты төп эмнелгезинде, Эрги-Барлык ортумак школазында «Билиг» нинтилелиниң эге организацияларының даргалары В. П. Старченко, П. И. Белек-оол оларның болгаш өскелериин-даа ажылының арга-дуржулгазын чыылганнар дыңнаан.

Лекторлар СЭКП Барын-Хемчик райкомунуң политиктиг чырыдыышкын кабинединден районнуң лекторларының ажыл-амыдыралы-биле таныышкан. Ында ажыктыг, өөредиглиг чүүлдер хөй болган. Ук ажылды партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация киллизинин эргелекчизи И. Ш. Очур эки организастаан.

Болуп эрткен семинар-хурал лекторларның ажылдаарынга ажыктыг талазын көргүскен. Мындыг чугула, херектиг хемчеглерни моон соңгаардаа организастап чорудары республиканың «Билиг» нинтилел организациязының башкаар черинiң негеттинiп турар.

Амгы үеде республиканың лекторлары партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелиин Тываның ажылчы чоннарынга калбаа-биле таныштырып, тайылбырлап турар.

С. КУУЛАР,
«Шыныын» корр.

Айтырыглар – харыылап бereэли

МАШИНАНЫ КЫМГА БЭЭРИЛ?

Улус депутаттарының көдээ Советтериниң чамдык ажылданчылары редакциядан кайы албан чергелери көдээ Советтерни автотранспорт-биле хандырар хүлээлгелиг дээрзин айтырып турар. Аиаа харыыны моон ададанда парладывыс.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1971 чылдың февраль 19-та хүлээп алганы «РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының көдээ болгаш суур Советтериниң материал-сан-хөө базазын моон соңгаар улам быжыглаар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалында автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, край, область күүскомнарының чагыргазында турар Советтерни транспорт аймаа-биле (чиик автомобильдер, мотоциклдер, моторлуг хемелер, аъттар) ук чернин бойдус байдалын, көдээ болгаш суур Советтериниң девискээр талазы-биле хемчээлии барымдаалап хандырарын дээскан. Ынчалза-даа чиик машиналарны болгаш мотоциклдерни оларны башкарып билир көдээ болгаш суур Советтериниң ажылдакчыларынга бээри көрдүнген.

ЧАГАА, БИЛДИРИИШКИН КЕЛИРГЕ

Кайы-даа Советтиң хүн бүрү ажыл-чорудулгазында ажылчы чоннуң чагаалары, дилег, билдириишкиннери чугула черни ээлеп турар. Оон-биле ажыл хөй талалыг. Чурттакчы чондан кирген ол корреспонденциялар-биле ажылды канчаар чорудуп турарын улус депутаттарының Тээли көдээ Советиниң күүскомунуң секретары Т. Л. Салчактан бистиң корреспондентивис В. Куулар дилээн. Оларның беседазын моон ададанда парладывыс.

— Көдээ Советтиң күүскомунуң почтазында чагаалардың саны чыл санында көвүдеп турар. Советтиң девискээринде чурттакчы чоннуң санының көвүдеп база эрге-чагырга органнарының мурнунда шинтпирлээр айтырыгларның хемчээлиниң улгадып турары-биле ону тайылбырлап болур.

Чурттакчы чондан кирген ол корреспонденциялар ажыл-ишчи бүгү-ле адырларында четпестерни чогуур үезинде эскерип, ону чайладырынга, болгаш кижилерниң сеткил-сагыжын билип алырынга идиглиг. Оон-биле кады Советтиң, оон органнарының ажылын планнап тургузарда аиаа база даянып апаар. Ынчангаш Советтиң күүскомунуң адынга келген чагаа, билдириишкин, дилег бүрүзүнге кичээнгейлиг болуру чугула. Ниитизи-биле күүскомда херек эмгелелиниң тургусканы багай эвес.

Күүскомга кээп турар чагаа, билдириишкиннерниң темазы янзы-бүрү, амыдырал-чуртталганың кандыг-даа айтырыгларын ында киргизээн болур. Чижээ, чуртталга шөлү-биле хандырарын, бажыннар, автооруктар септелгезин чорударын, садыг, ниитинiң чемнелгезиниң ажылын экижидеринче угланган хемчеглер алырын дилээн чагаа, билдириишкиннер хөй. Школа назыны четпээн уруглар албан черинге, интернатка уруглар тургузар айтырыгны шинтпирлежип бээрин дилээн билдириишкиннер бо-ла кирер. Чурттакчы чоннуң ол дилеглерин чогуур өйшаанда хандырары чугула. Ол сорулга-биле корреспонденциин бүрүзү-биле ажылды шын, кичээнгейлиг чорударын көрүп турар бис.

Көдээ Советтиң күүскомунга келген чагаа, билдириишкин, дилеглер-биле танышкаш, ол дораан чурум ёзугаар бүруткелин кылып чоруткаш, темү-айы-биле ангылап, тус-тус дептерлерге сүн турар бис. Документ бүрүзүнүң эмге-сескелиг болуру чугула. Күүскомуның шинтпирин ёзугаар ол чагаа, билдириишкиннерни албан организацияларже шилчидип бээр ийикпе, азы оон хынаадазын чоруткаш, харыызын оны бижээн кижилерге дарый дыңнадып турар бис Хамаатыларның дилег, билдириишкиннеринге чогуур харыыны беш хонук эрттирбейн бээри бистe көрдүгеп. Оны хажытпас дээш бүгү аргаларны ажыглап келдивис. Бо ажылга күүскоm депутаттарның, активтиң күжүнге даянып келген. Ынчангаш депутаттар, доктаамал комиссиялар чагаа, билдириишкиннерни өөренип, сайгарып көөрүгге идепкейлиг киржип турар. Херек апарган таварылгада тус-тус доктаамал комиссиялар хамаатыларның дилег, хомудалдарынга хамаарыштыр хынаалдаларны албан организацияларга-даа, чуртталга базыннарынга-даа чорударлар. Күүскоm хуралынга чугаалажыр айтырыгны мындыг янзылыг олар бедеткеп турарлар. Советтиң доктаамал комиссиялары шупту аиаа идепкейлиг киржип келгеннер. Ылангыя улус өөредилгезинiң, культура болгаш кадык камгалалының талазы-биле доктаамал комиссияның бо ажылга киржилгези эки. Ол болгаш оон-даа өске доктаамал комиссияларның киржилгези-биле күүскоm чурттакчы чоннуң билдириишкиннерии саадатпайн, чогуур өйшаанда өөренип көрүп, харыылап берип турар бис. Үстүнде чугаамның бадыткалы кылдыр дараазында чижекти маңнап киирейн. Хамаатты З. И. Серинден күүскомуң адынга чоокта чаа дилег-билдириишкин киргеи. Ук кижи, назы четпээн дунмазының азырадыкчызын чидиргени дээш ап турган пособиезин бодуңун адынга кылдыртып бээрин ында дилээн. Советтиң бөлүк депутаттары ол өг-бүлеге барып, оларның амыдыралы-чуртталгазы и ы н ниити байдалы-биле чоок таныжып көргеш, назы четпээн уругуң ап турганы пособиезин оон угбазы З. И. Серинiң адынга тургузуп болурун дыңнаан. Ол айтырыгны күүскоm хуралынга чугаалажып көргеш, чогуур албан черинче шилчиткен. База бир дилег мындыг янзылыг хандыртыгган. Көдээ Советтиң девискээринге чурттап, ажылдап турган, шериг албанынче чоруткан Николай Ооржактың албан эрттирип турары кезектеп оон ажылдап турган коллективинден бүдүрүлге характеристиказын чорударын дилээн дыңнадыг күүскомуң адынга келген. Ол дилегнин дугайын Н. Ооржактың ажылдап турган бүдүрүлгезинге дыңнаткан. Мындыг янзылыг дилег, билдириишкиннерни моон-даа хөйну киирип болур. Оларның бо чүгле ийизи-дир. Хамаатыларның чагаалары-биле ажылды мындыг янзылыг демниг чорударга оон дээштии бедидер дээрзин практикадан көрүп турар бис.

Хамаатыларның дилег, билдириишкиннери кайы-бир албан организацияның адынче шилчидип бергеш, оон-биле кызыгаарлаттынмайн, ол чер-лер-биле доктаамал харилзажып турар бис. Ол албан организациязында ажылдап турар депутаттар ол айтырыгны шинтпирлежириинге база идепкейлиг киржип турарлар.

Күүскомуң почтазы тема талазы-биле шынаа-ла байлак. Сайгарып, хынаа өөренип көөр айтырыглар оон бо-ла тургустунуп келир. Амыдыралда ажыл-керекте чедир шинтпирлеттинмейн турар чамдык айтырыгларны кичээнгейге алырынга база ол дүзээлиг. Кол-ла чүве — бо ажылга депутаттарның, хөй-нийтиниң күжүнге даянары чугула.

Депутат БУЛУҢУ

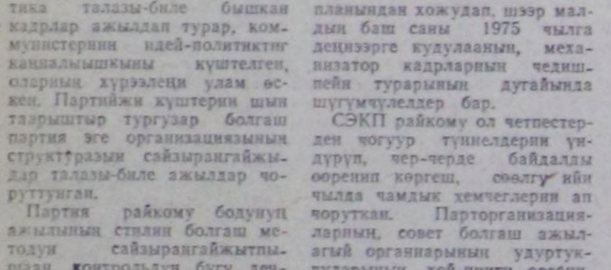

СЫСТЫГ-ХЕМНИҢ АҢЧЫЗЫ

Сыстыг-Хемниң аңнымыр ажыл-агыйында мурнакчуларның кайызын ол дээр. Аиаа барып, коллективтиң үүле-херээ-биле чоок таныжар болзунарза, мурнакчы ишчилериң аразында Кол Максимович Хуваалганы база аддаар.

Кол Максимовичиниң ажылдап, чурттап келген чери бо—Сыстыг-Хем. Ынчангаш оон ажылы аңнымыр иш-биле холбашкан. Оон аңчы күш-ажыл стажы барык 17 чыл. Бо үениң дургузунда төрээн тайгатандызын кезип, өлүк-тывыштыны күрүнеинге чежени дужааваал дээр.

Хоочун аңчының ол ынчаар четпээн тайга-сыны барык чок дизе хөөредиг болбас. Ол ынчаар көпла оруктарны, кайда кандыг ан-мең барын аңчы кончуг эки билир.

Кол Максимовичиниң аңнаарының арга-хевирлерин кончуг эки билир болгаш аныяк эш-өөрүнге оны күзелдин-биле дамчыдыл берип, мергежилиин чажыдыпка оларны өөредип келген. Ынчангаш аргадуржулгазы байлак аңчыны «башкывыс» дижирлер мында дөй.

Кол Максимовичиниң өөретkени аныяктардан часпас адар дуржулгалыг аңчылар үнгүдээн. Чүгле оон безин алгаш көөрге, хоочун аңчының аныяктарга «аңчы кижиниң кулаа дынаңгыр, караа көскү» болуру чугула деп чагып, сургап турганы аиаа барбаан. Бо сезоида оон кады чорааны аныяктарның «дүжүдү» хоочунуундан тудаваан. Ол аиаа база өөруп чоргаарланыр. Хоочун аңчының оолдары адазының изин истеп база аңчының мергежилии шилип алганнар.

Хуваалгаларның өг-бүлези улуг. Мария Данзырыновна биле Кол Максимович Хуваалгалар он дөрт уругну кижизидип, өстүрген төлептиг ада-ие. Олар кайызы-даа уруг-дарыының кижизидилгезинге төлептиг үлүүн киириштирип чоруурлар. Өг-бүленiң ургларының улуглары эртем-билиглиг, олар улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап турарлар. Оон бичелери дээди, орта-мак өөредилге черлеринде, школада. Ада-нениң ургларынга хүүда үлегери улуг. Хуваалгаларның ургларының ада-иези дег алыс ажылгыр-даа, ындазында будуштуу кончуг. Оолдарының аңчы мергежилдиң шилип алганы-даа таварылга эвес.

Кол Максимович Хуваалга коммунист атты төлептин-биле эдилеп чоруурларының бирээзи. Ол идепкейжи хөй-нийтичи, Сыстыг-Хемде партия организациязының бюро кежигүнү, Партборонуң мурнундан ол комсомол комитединиң ажылын харыылаар даалгалыг. Бо ажыл-биле ол таныш. Чүге дээрге 1947-1958 чылдарда Кол Максимович маңаа комсомол организациязының секретары хүлээлгени күүседип турган. Комсомолчу аныяктарның ажыл-ижинге арга-сүме кадып, оон аиаа дорт киржи берген турарын бо-ла көрүп болур. Оон ындыг ажыл-чаның урутларының дөзеп алганы-даа таварылга эвес.

К. М. Хуваалганың назы-харыы элээн дөгүй берген. Ындыг-даа болза алызындан аңчы кижи болгаш олут орбас, эрес-кежээ кижилериң бирээзи. Округка соңгукчулар-биле ажыл хөй талалыг. Кол Максимовичиниң сеткил-сагыжы ол дээш база оожургавас. Депутатка ону соңгаан чаңгыс чер чурттугларының изиг бүзүрелин ол ажыл-херек-биле шынзыдып чоруур.

Район Советиниң көдээ ажыл-агый болгаш бойдус камгалалының талазы-биле доктаамал комиссиязының кежигүнү хүлээлгезин депутат ак сеткилдиг күүседип, арга-арыгын байлаанга кам чок чорук-тар-биле эптеш чок демиселдэ чорудуп турарларың бирээзи.

Ыраккы Сыстыг-Хемниң аңчызы бөдүүн ажыл-ижи-биле чоңуңга ынчаар төлептиг баран болуп чоруур.

Т. ОНДАР.

ЧУРУКТА: Тожу район Советиниң депутады К. М. Хуваалга.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

ЭЭЛЧЕГЛИГ КИЧЭЭЛГЕ

Районнуң Советтер ажылдакчыларының "ээлчеглиг кичээли чоокта чаа болуп эрткен. Аиаа көдээ Совет күүскомнарының даргалары, секретарлары киришкен.

Кичээлдиң дыңнакчылары Чөөн-Хемчик райкүүскомнуң секретары Д. Д. Дулуштуң номчаашы «Үстүкү органнарның болгаш райкүүскомнуң шинтпирлериниң күүселдезинин контролюнуң дугайында» клеткелди дыңнааннар.

Кичээлдиң ийиги кезээнде көдээ Советтиң чанында улусчу контроль бөлүүнүң ажылының дугайында дыңнадыгны Сүт-Хөл көдээ Советиниң күүскомунуң даргазы В. Оолчукай кылган.

Ээчеглиг кичээлдиң түннелинде оон дыңнакчылары Алдан-Маадыр көдээ Советиниң күүскомунуң керек эмгелелиниң талазыбиле ажылының-арга-дуржулгазы-биле танышкан.

Бистиң корр.

Чөөн-Хемчик район.

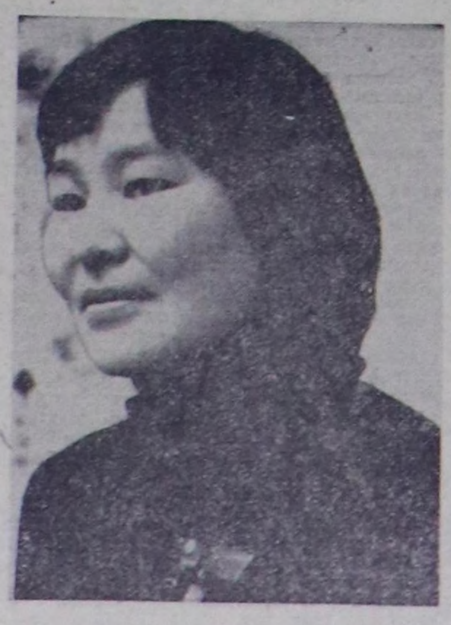

Ленинчи комсомол шаңналының лауреады аныяк кыс Антонина Баянова Эрзин районда «Нарын» совхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи. Эртken 1980 чылда алган социалистиг хүлээлгезин ол чедиишкинниг күүсеткеш, төрүүр 100 баш хойдан 85 хураганны алыр хүлээлгезин ажырып, 90 хураганны камгалап алган.

Аныяк хойжу бо чылын күш-ажылчы көргүзүүн оон-даа бедидер соруганы мурнунга салып, ыштаглаашкынны үретүнелдиг эрттирери-биле улам соруктуг ажылдап турар.

Антонина Баянова хүлээнген ажылындан аңгыда депутат хүлээлгезин база ак сеткилдиг күүседип турар. Ажыл-ишке бердинген комсомолчу кыс чоннуң бүзүрелин төлептиг ижи-биле шынзыдып чоруур.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады А. С. Баянова.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Планнар болгаш бүдүрүлге

БЕЛОРУС ЭРТЕМДЕННЕР — КӨДЭЭНИҢ ИШЧИЛЕРИНГЕ

Белорус ССР — чүгле амгы үениң бедик хөгжүделиг үлетпүрүнүң республиказы эвес, харын эътти, картофельди, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң өске-даа дыка хөй чугула продуктуларын чуртка берип турар кол черниң бирээзи. Он бирги беш чылда аңаа дыка хөй культураларны бүдүрерин мурнунда турган ол-ла хемчээлдиг тарылга шөлдериңге боттуу-биле көвүдедирин планнап турар. Көдээниң ажыл-ишчилериниң ол соруулганы шиитпирлээринге эртемденнер кандыг дузаны көргүзирил дээрзиниң дугайын ПМА-ның корреспондентизи Леонид Старосельскийниң дилээ-биле БССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң Кол эртем эргелелиниң начальныгы, көдээ ажыл-агый эртемниң кандидады Николай Тихоновский чугаалаан.

— Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң продуктулуун бедидериниң айтырыгларын шиитпирлээри-биле республикада сес эртем-шинчилел институту болгаш сес дуржулга станциязы ажылдап турар, олар бистиң министерствовуска хамаарыжыр. Оон аңгыда Белоруссияның Эртемнер академиязының, өске-даа ведомстволарның элээн каш эртем-шинчилел албан черлери, дээди өредилге черлериниң кафедралары база-ла оон-биле домей темалыг шинчилел ажылдарын чорудуп турар.

— Республиканың көдээ ажыл-агыйынга шинчилелдериниң өске кандыг угланышкынары эң-не чугула болуп турарыл?

— Гектардан дүжүдү 60-80 центнер чедип турар, белен калбартыр ушпас, аарыгларга болгаш хоралакчыларга алыспас, аъш-чем болур бедик шынарлыг тараа культураларның бедик дүжүттүг сорттарын тургузарын болгаш бүдүрүлгеге шингээдип алырын төлевилеп турар. Центнер продукцияны бүдүрериңге күш-ажыл чарыгдалы чаңгыс кижи-шактан ашпас болзун дээш, оларны тарып өстүрериниң база ажаап алырының технологиязын сайзырангайжыдар апаар. Интенсивтиг чер ажылының негелделеринге дүгжүр, гектардан дүжүдү 100-120 центнер чедип турар мал чеми культураларның сорттарын шингээдип алыр үжүрлүг бис. Хендирикин, чигир свеклазының, элээн хөй ногаа болгаш кат-чимис культураларының чаа сорттарының дүжүттүү боттуу-биле улгадыр апаар. Центнер продукцияны бүдүрериңге күш-ажыл чарыгдалын 0,9 кижи-шак чедир кызырбышаан, гектардан картофель дүжүдүн 400-700 центнер чедирери болдунуп болур деп көрүп турар бис.

Мыйыстыг бода малдың хонукта ортумак немелде дензизин 1000-1200 грамм, хойнуун —200-250 грамм чедирерин хандырып турар аътким шынарлыг мыйыстыг бода малдың база хойнуң чаа бедик продуктулуг уксаазын, шугумун болгаш хевирин шингээдип алырын мал ажылынга баш удур көрүп турар. Эътпиң бир центнер немелде өзүлдезин алырынга 6-7 центнерден хөй эвес чемнер чаргдаар ужурлуг.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин механизастаарының база электрификастаарының талазыбиле улуг соруулгаларны шиитпирлээр ужурлуг. Бо талазыбиле кол эртем албан чери—ССРЭ-ниң кара хөрзүнүг эвес зоназының көдээ ажыл-агыйын механизастаарының болгаш электрификастаарының Төп эртем-шинчилел институту бодунуң эртем шинчилелдеринбиле бүгүдеге билдингир апарган. Чижээ, ушкан тараанч кестиринге хереглээр ЖСК-4А жатканы чогаатканы дээш Белоруссияның Күрүне шаналын тывыскан. ССРЭ-ге бир дугаарында тургускан, тараның база мал чемнериниң экспресс-анализин кылыр «Нива-1» болгаш «Нива-2» дээр бичии приборларны база ол институтка кылган.

— Республикада көдээ ажыл-агый эртемниң ажыктыын кинчаар үнелеп болуруд?

— Ниитизи-биле бистиң министерствовустуң эртем-шинчилел албан черлеринге шингээдилгенин ажыктыы бир рубль чарыгдалга алды рубль болгаш кат-иогаа ажылының ЭШИзинге ол көргүзүг 10 рубль чедип турар. Бистиң эртем албан черлеривис көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн доктаамал бедидериңге идиг бээринче чүткүп турар. Оның беш чылдың дургузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү чылдың-на 3-5 хуу бедип келген. Ол өзүлде он бирги беш чылда-даа оон эвээжевес дээрзиниге бүзүрел болур.

(ПМА).

Бөлөбүрзектиң судалы

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ПЛАН АЖЫР КҮҮСЕТТИНГЕН

ПРАГА. (СЭТА). Праганың үлетпүрү беш чылдың планын күүседип дооскан. Чехословак Социалистиг Республиканың найысылалының бүдүрүлгелери 1976—80 чылдарда продукция кылып үндүрерин 29 хуу көвүдеткен. Ол өзүлдени күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күселиг-биле бүрүн хандырган.

Машина тудуушкуну найысылалга онза бедик темпидербиле хөгжээн, чүртта ол адырның бүдүрүлгезиниң бүгү хемчээлиниң бештин бири чыгам кезээ оон үлүг-хуузунга онаажыр. Хоорайның машина тудуушкун үлетпүрү амгы үениң хөй санныг станоктарын, энергетика болгаш химия дериглерин, трамвайларны кылып үндүрген, олардан дыка хөйнү дашпыкы чүргтарже, Совет Эвилелинче садып үндүрген.

Улуг транспорт объектилерин тударда база дыка улуг чедиишкиннерни чедип алган. Метрополитеннин. 13 километр чыгам чаа оруун ажыглалга киирген, бүгү хоорайны соңгу талазындан мурнуу талазынче автомашиналар кашдаа одуруглуг дүрген маңнап эртер орук кежилген.

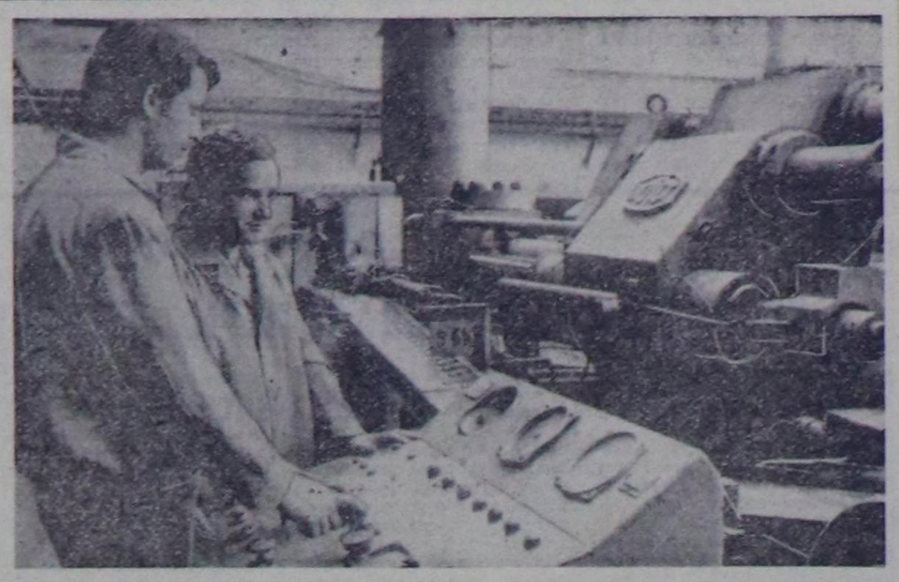

БОЛГАРИЯ. Болгарияның өңнүг металлургиязының баштайгызы—Шуменде алюминий комбинадын болгар-совет найыралдың ачызында тургуступган бүдүрүлге деп санап турар. Совет Эвилелиниң дузазы-биле туттунган ол бүдүрүлге Болгарияның металлургия үлетпүрүнүң эң күчүлүглериниң бирээзи апарган. Ында совет дериг-херекселдерни тургускан, совет специалистер ажылдап турар.

Чурукта: совет инжепер В. С. Казенов (солагай талада) болгар ажылчын П. Станченге дузалажып, тайылбыр берип тур.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

НАЙЫРАЛДЫҢ ТОДАРГАЙ КӨРГҮЗҮҮ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша — совет найырал ниитилелиниң кол баштаар черииң пленуму Варшавага болуп, ПУР-нуң социалистиг тургузуушкунунуң амгы үе-чадазында ол массалыг организациязының соруулгаларын чугаалашкан.

Ниитилелдиң кол баштаар черинин даргазы С. Вроньский илеткел кылгаш, польша-совет харылзаалар социалистиг Польшаның хамаарышпас, бот эргелиг болгаш айыыл чок чоруунуң сыныш дивес үидезинии болуп турарын онзалап демделээн, ССРЭ-биле, социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа күрүнелери-биле чаңгыс эп база кады ажылдажылга — делегейге ПУР-нуң быжыг туружуңуң болгаш ат-алдарының кол чүүлдериниң бирээзидир деп ол чугаалаан. Советтериңң акы-дүмма чүргү-биле эвилелди, найыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарынга улуг болгаш харыысалгалыг соруулгалар бодунуң ажылын «Социализм болгаш Польша — Совет Эвилели — ПУР-нуң күчүзүн калбартырының болгаш айыыл чок чоруунуң магадылалы» деп лозун-биле чорудуп турар польша-совет найырал ниитилелинге онаажыр деп, ол онзалап демделээн.

ССРЭ-биле болгаш социалистиг өске-даа күрүнелер-биле эң сырый харылзаалыг болгаш быжыг найыралдыг социалистиг Польша харын польша улуска чедиишкиниг хөгжүлдени хандырып шыдаар деп, илеткелча медеглээн.

Тыптып келген бергелерни ажып эртеринче болгаш чүрттүн улам ыңайгы социалистиг хөгжүлдезин хандырарынче углаган хемчеглерни боттандырар дээш демиселге, антисоциалистиг болгаш антисоветчи күштерге улур демиселге ниитилелдиң бүгү организациялары киржип, оларның өөренинг хоралакчы чимеништикнерин шиитпирлиг ойтур шаар ужурлуг деп пленумнуң хүлээп алган шиитпириде чугаалаан.

УЛУСТАРНЫҢ НЕГЕЛДЕЗИ

ДЕ́ЛИ. (СЭТА). Калбак индий хөй-ниити Индий океанны тайбыңның зоназы болдурар дээш туржуп, ол девискээрде империалистиг шериг холгаарлаашкынының өзүп турарын шиитпирлиг буруу шаап турар.

Индий океанның айтырыгларын дугайы Индияның даштыкы харектер министерствозунуң болгаш Индий делегей төвүнүң организастаазы Делиге болган калбак семинарга оон киржикчилери ол кавы девискээрни тайбыныың зоназы болдурар дээш, эриктер кавызының күрүнелериниң боттарының бойдуе курлавырларын боттары баш билир бот-эргези дээш шиитпирлиг чугаалап турганнар-СЭКП ТК-ниң Чикгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведиңиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң көдүргени тайбың саналдарның улуг ужур-дузалыын болгаш чугулазын олар онзалап демделээн. Ол саналдарның алыс утказы Индий океайның кавызында улустар аразының дүшкүүрлүг чоруунуң айыылдыг одаан чок кылыры болуп турар.

АКШ-тың Индий океанда чепсектиг күштериниң санының дугайында айтырыгны америк делегация удавас Делиге чедип келген үезиниде болур чугаалажыкшыкнарга Индияның чазаа көдүрер болдаллыг. Ол кавы девискээрде АКШ-тың шерiглериниң санының өзүп турарын дугайты Индияның дүвүрээзиниң Каттышкан Штаттарга бүгү шиитпирлия-биле индий чазак чугаалаар апаар деп, индий ДХМ-ниң төлөөлекчизи чугаалаан.

ШЫҢГЫЫ ДҮВҮРЭЭШКИН

ДЕЛИ. (СЭТА). Кыдат-пакистан харылзааларың сөөлгү үеде улам идепкейжээнинге холбаштыр шыңгыы дүвүрээшкинин Индияда илергейлеп турар. Эрткен чылдың чүгле ноябрьда болгаш декабрьда безин Пекиниң бедик албан-дужаалдыг дөрт шериг делегациялары болгаш элээн каш офицерлери Пакистанга барып чораан. Оон сөөлүнде удаваанда хөй санныг шериг самолеттарын болгаш «чер-агаар» деп марканың чаартқан ракеталарын Пакистанга Кыдат берип эгелээн. Шериг самолеттарын септээр талазы-биле заводту Пакистанда ажыглалга киирген. Ол заводту дериирингге база Кыдат дузалаан боон турар

Пакистанның шериг күчүзүн улгаттыыр турарынга холбаштыр шыңгыы сагыш човаашкынны Индияда илергейлээн. Пакистанда шериг баазаларының саны сөөлгү үеде база көвүдээн. Ол баазаларны Пекин болгаш Вашингтон Индияга удур ажыглаар соруулгалыг болуп турарын тус черинин хайгаракчылары демделээн. Ол байдал Индияның чазаанның шыңгыы сагыш дүвүрээшкинин болдуруп турар. Моон-биле холбаштыр Индияның политиктиг болгаш журналист ажылдакчыларының делегациязы Пакистанга барып чораан. Оон сөөлүнде удаваанда хөй санныг шериг самолеттарын болгаш «чер-агаар» деп марканың чаартқан ракеталарын Пакистанга Кыдат берип эгелээн. Шериг самолеттарын септээр талазы-биле заводту Пакистанда ажыглалга киирген. Ол заводту дериирингге база Кыдат дузалаан боон турар

Пакистанның шериг күчүзүн улгаттыыр турарынга холбаштыр шыңгыы сагыш човаашкынны Индияда илергейлээн. Пакистанда шериг баазаларының саны сөөлгү үеде база көвүдээн. Ол баазаларны Пекин болгаш Вашингтон Индияга удур ажыглаар соруулгалыг болуп турарын тус черинин хайгаракчылары демделээн. Ол байдал Индияның чазаанның шыңгыы сагыш дүвүрээшкинин болдуруп турар. Моон-биле холбаштыр Индияның политиктиг болгаш журналист ажылдакчыларының

«Кашмир айтырыын» Индия биле Пакистан даштыкының киржилгези чоокка боттары шиитпирлээр ужурлуг деп, Дэи Сяопин эрткен чылдың чайынында медеглээн турган. Ынчалзажок ол айтырыг талазыбиле бодунуң туружун Пекиниң катап өскерти бергениңге холбаштыр Индияның хөй-ниитизи киленип турар. Кыдат эрге-чагыргалар амгы үеде Индияның - иштики херээнге ажыы-биле холгаарлап турар апарган.

Пакистанның эжелеп алга-

САЛЬВАДОРДА БАЙДААЛ

МАНАГУА. (СЭТА). Каттышкан Штаттарның деткээни реаксылыг хунтага удур сальвадор улус шиитпирлиг тулчуушкунарга белеткеинп турар. «Фарабундо Мартинин чажыт радиозун» дамчыштыр Сальвадорнуң Революстуг демократтыг фронтузунуң даргазы Гильермо Унго чүве чугаалаан болгаш мөлчүкчү байларының дерзии тергиделинге удур демиселче бүгү чон көдүрлүп үнген деп меделээн.

Фарабундо Марти аттыг Национал хосталга фронтузунуң (НХФ-нуң) бүгү чонга кыйгырыын чажыт радио станциязы дамчыткан. Фронтунуң шериг болгаш политиктиг организациялары дерзии өзу-чүрумга удур бүгү-ниити тулчуушкуннарны эгелээрииге белен деп, ол кыйгырыгда айыткан.

Даштыкы информация агентилеллерiниң дыңнадып турарын өзугаар алырга, автоматтар болгаш өске-даа боо-чепсектер-биле хандыртынган тура халыкчылар Дельгадо хоорайны долгандыр бүзээлепкен. Чүрттүң найысылалы Сан-Сальвадорнуң районунда Вулкан Гуасаптың девискээринге чедиишкиннит халдаашкын кылган партизаннар реаксылыг хунтаның 20 ажыг солдаттарын узуткаан. Ол чоок кавының суурларын бомбалап турган хунтаның бир самоледун партизаннар база андара боолаан.

Оон-биле чергелештир, Сальвадорда кризисти «интернационализастаарының» планын Американың Каттышкан Штаттары чогаатқан деп, Сальвадорнуң Национал хосталга фронтузунуң удуртукчуларының бирээзи Ф. Сьенфуэгос Мексиканың «Уно» солунунга берген интервьюзунга меделээн. Никарагуанын дерзии диктатору турган Сомосаның гвардиязының 500 солдаттары Гватемалайын девискээринден Сальвадорже шургуп киргенин ол дыннатқан.

БОГОТА. (СЭТА). Сальвадорже АКШ-тың шериглери халдап кирзин дээш реаксылыг хунта эң-не дерзии хемчеглерни сөөлгү үеде ап турарын Сальвадордан келген шажын төлөөлекчизи Бенито Товар Боготага болган парлалга конференциязынга меделээн. Америк шериглер Сальвадорже шургуп кирзин, ол чүртта байдалга холгаарлап киришсин дээш дерзии хунта ийи американны чажыды-биле чоокта чаа өлүрген деп, ол чугаалаан. Сальвадорга келген америк хамаатылар Марк Гирламны болгаш Майкл Хаммерни «Шератон» деп аалчылар бажыңының ресторанынга «билдинмес» кижилер боолап каан. Ынчаарга ол ийи американнар АКШ-тың төп разведка эргелели-биле дорт харылзаалыг турганын Б. Товар демделээн.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Ийи американның өлүрткен чылдагааннарын тодарадыр дээш Сальвадорга чедип келген америк журналист Дж. Салливанның хенертен чиде бергени Вашингтонда билдине берген. АКШ-тың Сальвадорда элчин черинин ажылдакчыларының бодалын өзугаар алырга, Салливан болза Сальвадорнуң хунтазынга өлүрткен чедиги америк хамааты болуп турар.

Чүгле бодунуң чонун эвес, харын-даа Американың Каттышкан Штаттарының хамаатыларын безин узуткап турар реаксылыг хунтаны АКШ-тың деткип турарын америк хөйнинти шингыы бүрүү шаап, сальвадор улустуң ханныг дайзыны дерзии хунтага деткимчени доп-дораан сокпадырын АКШ-тың администрациязындан иегеп турар.

КЫДАТТА ИШТИКИ ПОЛИТИКТИГ БАЙДАЛ

Кыдаттың экономиказын «барыын талакының майыыбиле» хөгжүдер дээн кедиин чок чаа политиканы амгы үеде чорудуп эгелээн. Экономика талазы-биле ол политиканы «дөрт чаартылгалар» деп Кыдатта адап турар. Кыдат болза амгы үеде Япониянын, АКШ-тың болгаш Барыын Европаның чижээн кедергей мактаан кижилериңң чурту болу берген.

Кыдаттың чагырыкчылары чүгле даштыкы хевир талазыбиле өзу барымдаалап Маодан башкаланып турарын солун демделээн. Мао Цзэдунуңун үзел-бодалдарындан болгаш политиказындан алырлырын амгы кыдат чагырыкчылар бичии-даа бодавайн турар. Кыдаттың боогүнгү чагырыкчыларының үидезин айтырыглар талазы-биле Маонуң үзелдери-биле бир эп-сеткилдиг болгаш оон соруулгаларын күүседип турар деп, «Куан дой нин зан» бижээн. Олар Маонуң «үш делегей» дугайы дээр чулчуруушкунун барымдаалап, империалистиг болгаш кедергей реаксылыг күштер-биле сүлчээлежип турар. Амгы кыдат чагырыкчылар эжелекчи болгаш улуг күрүнеирек соруулгаларын чедип алырынче чүткүп турар. Ол ышкаш Маонуң улуг ханизырак шовинизмни хевээр арткан болгаш херек кырында база боттаимп турар. «Маонуң идеяларын» кыдат улуска санап четпес улуг качыгдалдарны таварыштырып турар.

Кыдаттың ийиги беш чыл планы Маонуң «улут шураашкын» дээр политиказының уржуунда буурап дүүшкен, а үшкү беш чыл планын оон «культура революциязын» үзүп каан. «Культура революциязы» дээр калчаалыг үүлгедигиниң уржуунда 200 миллион кире кижи иетеп сүрүүшкүнге болгаш шаажылаашкыннарга таварышкан. Үлетпүр кудулаан, аъш-чемни бүдүрери 1957 чылдың деңнелинге хевээр арткан. Көдээниң хөй районнарынга бөдүүн катап бүдүрүүшкүн өзүлдезин безин чедип ап шыдаваан. Чүртта он-он миллион кижилер, колдуунга аныяктар ажыл чок болуп турар. 70 миллион школа назылыглар өөренир аргазы чок болган.

Бо бүгү бергелерниң төнчүзүнүң хөнзиг-даа демдээ көзүлбейн турар. Ол бергелерни ажып эрттеринин орнунга, кыдат чагырыкчылар кайгамчык хөй хөрөнгүлерни чүрттүн шериг күжүн улгаттырарынга, дайын белеткелинге чарыгдап турар.

«Чаартынган» маонизм биске дузалаар боор деп, амгы кыдат чагырыкчыларның санап туфарын солун демделээн. Ынчалзажок олар аймылдыг политиканы чорудуп турарлар. Өске-даа реаксылыг «теориялар» ышкаш, маонизм социал баазазын чидирип турар, чүге дээрге, кыдат улус бодунун човуланыыг аар аммыралыынын алыс чылдагааннарын улам-на тодарадай билип турар апарган.

АКШ-тың медицина албан черлериниң ажылдакчыларының боттарының кол негелделери — ажыл төлевирин улгаттыралары. ажылдаар байдалдарны экижидери дээш демиселче идепкейлиг көдүрлүп үнген.

Ажылчы чонунуң негелделерин күүседиринден ойталавышаан, эрге-чагыргалар оларга удур хемчеглерни ап турар.

ЧУРУКТА: забастовка киржикчилериниң бирээзин тулуп хорудап турары.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

Кадык камгалалыының Бүгү-делегей организациязының илеткели

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Кадык камгалалыының чугула айтырыгларын шиитпирлээриниң аргаларын, аш-чүткә болгаш аарыгларга удур кижи төрелгетеннің кадыы дээш демиселдиң калбак программазын кадык камгалалыының Бүгү-делегей организациязының Женевада парлап чарлаан илеткелинзе тайылбырлаан.

Эксперттериң баш удур тодарадып турарын өзугаар алырга, ол программаны боттандырары кижилериңң назызының ортумак үргүлчүлелин 2000 чылга чедир безин дыка уздырының аргазын бээр. Сайзырангай үлетпүрлүг чүрттарга назылаашкын ортумаа-биле 75—80 хар, а хөгжүп орар чүрттарда—65 хар чедер.

Ол соруулганы чедип алыр төлээде, хөгжүп орар чүрттарга халдавырлыг аарыгларга удур демиселди идепкейжидин, чүрттакчы чонну ижер суг-биле хандырарының айтырыын шиитпирлезе чогуур деп илеткелде айыткан.

Өлүп хораашыныы кызырары аш-чүтү чок кылыры-биле сырый холбаалыг деп, делегей организациязының специалистери санап турар. Статистиканың сан-медээлерин өзугаар алырга, амгы үеде Черниң 400 миллион чыгам кижизи тоттур чемненмейн турар, ол дээрге хөгжүп орар чүрттарда уругларның болгаш аныяк өскенниң өлүп хораар чоруунуң кол чылдагааннарының бирээзи-дир.

Тоттур чемненмес чоруктуң болгаш витаминнер чедишпезинин уламындан Африканың, Азияның, Чоокку Чөөн чүктүн болгаш Латин Американың чамдык чүрттарында 5 хар чедир назылыг 100 мун уруглар чылдың өлүп турар деп илеткелде демделээн.

Хамыктың мурнунда сайзырангай үлетпүрлүг чүрттарның чонунуң кадыынга эң улуг каража-когаралды таварыштыра берген талакпылаар чоруккә удур демисел база кадык камгалалыының чугула айтырыгларының бирээзи-дир деп, илеткелде айыткан.

Кижи төрелгетеннің кадыы дээш демисел социал айтырыгларны шиитпирлээри-биле чарылбас холбаалыг. Кадык камгалалың хөгжүдери — социал-экономиктиг лепшидгенниг чарылбас кезээ-дир деп, кадык камгалалыының Бүгү-делегей организациязының экспертери айтып турар.

АЙГА ЧЕДЕР

Орай дүне дээрже кирдум,
Оттуг шөлбан чаны-биле
Космосче корабль дээ
Коончуг дүрген ужуп бар
чор.
Каптагайның бүгү чонун
Кайгатиан ол «сылдыстыва»
Чоргаарланып, хоюм
чайдым:
«Чоруукар-ла чогузунам!»
Кежик-чолдуң кандыг
боорун
Кедизинден бижип кагбас.
Кезек аттың маңы ышнаш
Хенертен-не көстүп келбес.
«Эртиен дүне бир-ле ие
Эки бөжуп алган»—
диштим.
Алызында шак ол төл-даа
Айже, хүнче ужар магат.

Ө. ЧИҢМИТ.

Семен БОТВИННИК.

ТААН ЧАРАШ

Орух тиинден саглаңнадыр частып үнгеш,
Октаргайже өрү чүткээн чечек чараш!
Кадыг черни өрүмнелдир деже тепкеш,
Калбак ногаан бүрү чайган чечек чараш!
Чиндигир көк арыг дээрже бедип алгаш,
Чаячилештир шуушкан дуруяа таан чараш!
Ажыт черге чаштып чыткаш, частып келген
Анай-хаактың сыргалары таан чараш!
Частып үнген үрезиннер таан чараш,
Чайып ойнаар кулактары таан чараш,
Чоткан кээрге туразында чаннап турар
Сонгадыва көрүнген шет таан чараш,
Чаа чүве тыптып турар өйнү көргеш,
Сагыжындан өөрээн кижи таан чараш!

Очулдурган М. КЕНИЙ-ЛОПСАН.

ТЫВА УЛУСТУҢ ТЫВЫЗЫКТАРЫНДАН

Хөректенип ажынган.
Көстүг кеззэн чайганган.
Хөл дег чажыын чаштыкган,
Хөрүүн үрүп эшкинргээн.
Арзылаң хак дидн,
Арга бажы кызаш диди,
Алза, чизе-даа,
Лалынче чанмас.
(Тывызыктарның баажы-жызы бойдуста).

РСФСР-ниң Репин аттыг хүрүне шаңналының лауреады, Тыва АССР-ниң алдарлыг чурукчузу Р. А. Аракчаанын ак даштан сиилбип кылганы домбузу-биле көгээржин болган аяа.

КОТЛЕТТЕР БОЛГАШ БИТОЧКАЛАР

Этти тыртып белеткээш, оортан шейбекеимээр хевирлиг котлеттер азы төгерик биточкалар кылыр, оларны сухарыйга бооп алгаш, бижек-биле дескилеп алыр. Оон соонда котлеттерни азы биточкаларны 8—10 минута быжырар. Котлет кылырына эң эки эът деңмек эъдиниң үстүү таласы болур. Котлетке холуур ак хлеб ыяп-ла кадыг, оон хемчээли эътке хамаарыштыр — 25 хуу болур. Сугну эът-тин деңзизинге (1 килограмм эътке чуга стакан ишти сүт херек) хамаарыштыр 25—30 хуу хирени кудуп алыр. Бир эвес сугну сүт-биле азы эът-тиг кара мүн-биле солуттар болза, котлеттер кончуг амданныг болур. Котлеттерге хөй эвес ак саржагны азы хаван чаан холуттар болза улам эки. Котлетти быжырып тура, сковородканы дуглап болбас.

Холумак кылдыр картошка пюреги (далганы), каша, ма-ус херек карон, үскен далган, ол ышкаш база ногааларны салып болур. Биточкаларже азы котлеттерже саржаглыг, сметаналыг, кызыл азы томаттыг соусту кудуп каап, база ол ышкаш томаттың чидиг амданныг соузун аңгы салып болур.

500 грамм эътке:—125 грамм ак хлеб, чартык стакан сухарый, 3/4 стакан сүт азы сүт болгаш 2 улуг шопудак

БАШТАЙГЫ ОЛЧА

НОВЕЛЛА

Быштың адак айы. Хүн элээн өрүлеп келген. Көзүдбес дылы-биле арын-башты ажынадыр чылган турган эртенги соок сырын чоорту камдай берген. Хем кедезинде кезек-кезек хола-хараганнарлыг мээс Ыржым. Чүгле аш оъдун үндүр оъттапкаш, оожургай берген хойларның чигир ышкаш, чаржан харны кыжырадыр басканы, аландылардан саргарып көстүп келген кадарларны кизиредир оъттаанны, ында-хаая эдери, былгыржыры дыңналыр.

Дузалакчы кадарчы кыс Нина оът баштап маннашкан хойларны дозуп, оларны доктаалыр дээш, дагга ол-бо чүгүруп тура, пат-ла изирнигип келген. Хойларның бажын ээй кезек дайгыргылап калаш, иштинде сырынналыр ырлавышаан, кедезинде какпак хая баарында хүннээрекче базыпкан. Калбак даш кырынга хураган кежи тонунуң электерин дежей салыпкаш, олурган. Кыстың шөваа кара характырында оттар чайнап, изиргегенинден ыңдында-ла кызып келген чаактары, эртенги туяа-дег, долбайналы берген. Холун хойнунче суккаш, оон дөрт-булунчуктай дүрүп каан кызыл-шокар торгу аржыыл үштүп эккелген. Дүрүгүү камныг чазыпкан. Ында чагаалар чораан. Кыс оларның бираазын хавынган ужулган номчуй бээрге, оон шырайынга сос-биле чуруттунмас бир-ле хуулгаазын чырык шинчи көстү хонуп келген.

Ийет, чагаалар. Ол дээрге эрткен чылын кады школа дооскаңы, чажынап тура өнүү. ам дүштүү оол Ангыр-оолдуң чагаалары. Ол ам Кызылдың кадаа ажыл-агый техникумунуң ветеринария салбыр